

Сяргей Кавалёў

СЛЯЗА ВОЛАТА,
або
Казка пра цесляра Ганчыка,
якому зрабілася сумна

П'еса-прытча

АСОБЫ:

Вядзьмарка

Цясляр Ганчык

Волат

Гномы-карузлікі

Малюнак Міхала Анемпадыстава з архіва аўтара п'есы

Пралог

Зніклі з нашай зямлі Волаты, зніклі даўным-даўно, і толькі ў памяці простых людзей жывуць прыгожыя легенды пра іх вялікія ўчынкi, толькі ўзнёслыя паэты з самотнымі вачыма і ўражлівай душой узгадваюць яшчэ тыя пракаветныя часы, калі Волаты будавалі замкі з велічэзных дзікіх валуноў і пераводзілі ў новае рэчышча паўнаводныя рэкі, дужаліся з багвянымі цмокамі і пустэльнымі зданямі, а ў гадзіну добрага настрою і самі ахвотна пужалі іншаземных вапдроўных рыцараў. Ды што казаць пра Волатаў, калі і рыцары непрыкметна перавяліся, нават тыя, якім у звычайных ветраках бачыліся таямнічыя пачвары; а дзе зараз гэтыя ветракі?

У пухлых разумных кнігах напісана нават, што і не было на свеце нічога такога чарадзейнага і гераічнага, хіба што ў прыдумках і фантазіях чалавечых, але калі не было, дык, значыць, і цяпер няма, вось што галоўнае!

І не можа быць! Уявіце сабе існаванне Волата ў наш час: якая ад яго карысць людзям і якая ад людзей карысць яму? У параўнанне з машынамі магутнасць яго невялікая, а розумам ён і раней, здаецца, не вызначаўся. Адразу ўзнікла б праблема адзення і харчавання, востра паўстала б жыллёвае пытанне, і наўрад ці пры сваёй мізэрнай карыснасці Волат атрымаў бы шматпакаёвую кватэру з высокай столлю бясплатна, хіба што ў парадку выключэння як унікальная з’ява прыроды.

Вось-вось, менавіта як унікальная з’ява, дзіва заморскае, і, хутчэй за ўсё, скончыў бы сваё вялікае жыццё сучасны Волат у звышсучасным запарку, а пасля смерці шкілет ягоны прыдбаў бы анатамічны музей.

Дык, можа, і добра, што зніклі з нашай зямлі Волаты?

З’ява першая

Хатка вясковай знахаркі-вядзьмаркі. На сценах вісяць сушаныя зёлкі, на паліцах стаяць рознакаляровыя бутэлькі з адварамі і настоямі. В я д з ь м а р к а схілілася над сталом, мармыча замову над бутэлькай з лячэбным адварам.

В я д з ь м а р к а (*таямнічым голасам*). “Маладзiк малады, у цябе рог залаты, на моры купаўся, нам паказаўся, табе на цёмныя ночы, а нам на светлыя вочы, вам на стаянне, а нам на здароўе, вам на высату, а нам на красату. Первы цар – ясен месяц на небе, другі цар – зелен дуб у полі, трэці цар – белы камень у моры. Сколькі тым тром царом укучы не схадзіцца, столькі рабу Божаму Васілю зубам не балець і косці не

шчаміць, і крыві не псуваць. Дай Бог на помач”. (*Узбалтвае бутэльку*). Хопіць на сёння. Стамілася. (*Пералічвае бутэлькі, якія стаяць на сталі*). Ад спуду, ад суроку, ад жывата, ад зубоў. З дня ў дзень тое самае.

Дзверы з рыпеннем адчыняюцца, у хатку ўваходзіць цясляр Г а н ч ы к. Углядаецца ў паўзмрок, з цяжкасцю заўважае гаспадыню.

Г а н ч ы к. Дзень добры, бабуля.

В я д з ь м а р к а. Калі б быў добры – ты б да мяне не прыйшоў, цясляр Ганчык.

Г а н ч ы к. Твая праўда.

В я д з ь м а р к а. Што здарылася, хлопча? Галава баліць, сэрца шчыміць, у жываце коліць? Захварэў ці закахаўся?

Г а н ч ы к. Ні захварэў і ні закахаўся. Сумна мне, бабуля.

В я д з ь м а р к а (*здзіўлена*). Сумна? То ідзі ў карчму

Г а н ч ы к. І ў карчму хадзіў, і ў царкву – нічога не дапамагае. Азірнуся навакол – усё шэрае, нуднае, нецікавае. Ежа і пітво не смакуе, музыка не весяліць, дзявочыя ўсмешкі не радуюць. Не разумею, навошта людзі жывуць на свеце. Праца, якую я так любіў, у якую ўсю душу ўкладаў, валіцца з рук. Раней вяскоўцы замаўлялі мне зэдлікі, шафы, куфэркі, цяпер – толькі дамавіны на смерць. Няўжо чалавек нараджаецца толькі дзеля таго, каб памерці?

В я д з ь м а р к а. Цяпер разумею, цясляр. Але дапамагчы не магу. (*Разводзіць рукамі*). Няма ад суму ані зёлак, ані лекаў, ані чарадзейных замоваў.

Г а н ч ы к (*уздыхае*). Што ж, пайду ды ўтаплюся ў возеры. (*Паварочваецца да дзвярэй*).

В я д з ь м а р к а. Пачакай, Ганчык. (*Задумваецца*). Ёсць адзін спосаб. Калі ты не збаішся.

Г а н ч ы к (*паныла*). Чаго мне баяцца?

В я д з ь м а р к а. Заўтра на світанку ідзі ў дубовы гай, дзе было калісьці паганскае капішча. І вазьмі з сабой парожняе вядзерца. На паляне схавайся за дуб і чакай. Праз гай будзе ісці Волат, прысядзе на паляне адпачыць. І калі Волат раптам заплача – спрытна падстаўляй вядзерца і збірай ягоныя слёзы.

Г а н ч ы к (*здзіўлена*). А хіба ёсць на зямлі волаты?

В я д з ь м а р к а. Гэта апошні.

Г а н ч ы к. А навошта мне ягоныя слёзы, бабулька?

В я д з ь м а р к а. Вып’еш глыток – зразумееш.

Г а н ч ы к. Дзіўная твая парада... Але што мне губляць?

В я д з ь м а р к а. Сапраўды.

Ганчык выходзіць з хаты.

В я д з ь м а р к а (*крычыць услед*). Не забудзь узяць вядзерца!

З’ява другая

На паляне ў дубовым гаі, дзе некалі было паганскае капішча. З’яўляецца цяляр Ганчык з парожнім вядзерцам у руцэ. Аглядае палянцу, шукаючы, дзе зручней схавацца.

Г а н ч ы к (*бурчыць*). Людзі жартуюць: “Як дурань з дзвярыма!” А я – дурань з вядзерцам. Дарэмна я паслухаўся Вядзьмарку. Няма на зямлі Волатаў.

Нечакана на зямлю побач з Ганчыкам апускаецца вялізны бот. Потым другі, з іншага боку.

Г а н ч ы к (*спалохана*). Вой! (*Хаваецца за дрэва*).

На палянцу апускаецца В о л а т, прысаджваецца на мураву, узнімае галаву ўгору і, прыкрыўшы вялізнай далонняй вочы ад яркіх сонечных промняў, слухае спевы птушак у гаі.

В о л а т (*размаўляе сам з сабой*). Калі глядзіш на неба, робішся такім жа маленькім і бязважкім, як гэтыя бесклапотныя птушкі, што спяваюць у гаі. Маці казала мне ў дзяцінстве, што каб спасцігнуць сэнс жыцця, трэба глядзець на неба альбо на маленькую зялёную сцяблінку, па якой паўзе залаты жучок. Крыўдна, што Волатаў засталася так мала на свеце. У нас не толькі моцныя рукі і магутныя плечы, але і вялікае сэрца, у якім месціцца столькі любові і разумення пенкнаты! Людзям не ўласціва ні першае, ні другое, яны слабыя рукамі і баязлівыя сэрцам, ім не дадзена разумець характэрнае свату і захапляцца прыгажосцю. (*Уздыхае*). Ці сустрэну я на гэтай зямлі сваіх братоў і сясцёр? А, можа, я апошні Волат на свеце і памру самотны?

Закрыўшы твар далонямі, Волат пачынае плакаць. З-за дрэва выбягае Ганчык і спрытна падстаўляе вядзерца, у якое цякуць волатавы слёзы. Волат не заўважае цесляра і, паплакаўшы над сваёй доляй, узнімаецца на ногі і працягвае шлях.

Г а н ч ы к (*усхвалявана*). Сапраўдны Волат! Не падманула Вядзьмарка. І поўнае вядзерца слёз. Што мне з імі рабіць? Вядзьмарка сказала: “Вып’еш глыток –зразумееш”. Што ж, паспрабую...

Ганчык адпівае нагбом некалькі глыткоў з вядзерца і са стогнам апускаецца на паляну, ледзь не разліўшы дзіўнае пітво. Ачуняўшы, цясляр апынаецца ў іншым свеце: бачыць колеры, якія раней не бачыў, чуе гукі, якія раней не чуў, адчувае пахі, якія раней не адчуваў.

Г а н ч ы к (*азіраецца навакол*). Божа, які дзівосны свет! Як ярка свеціць сонца, як чароўна спяваюць птушкі, як духмяна пахнуць кветкі! Я чую, як па маіх жылах бруіцца кроў, як радасна стучыць сэрца, раскрываецца насустрач свету душа. Дзякуй табе, Волат!

Шчаслівы Ганчык пакідае паляну, трымаючы ў руках вядзерца з чароўным пітвом.

З’ява трэцяя

У майстэрні цесляра Ганчыка. Напяваючы вясёлую песенку, Ганчык нешта майструе з драўляных дошак. Уваходзіць Вядзьмарка, з цікавасцю прыглядаецца да Ганчыка і ягонага занятку.

В я д з ь м а р к а. Бог у помач, Ганчык!

Г а н ч ы к (*адарваўшыся на хвіліну ад працы*). Гэта ты, бабуля? Заходзь, заходзь! Я табе вельмі рады.

В я д з ь м а р к а. Што робіш: збіваеш чарговую дамавіну?

Г а н ч ы к. Якая дамавіна: я ўжо забыўся, калі іх рабіў! Цяпер вяскоўцы замаўляюць мне ложка для маладых і калыскі для дзяцей.

В я д з ь м а р к а. Бачу, цяпер табе няма часу сумаваць.

Г а н ч ы к. Які там сум! Здаецца, што людзі перасталі паміраць, а толькі нараджаюцца і жэняцца. Я і сам падумваю, каб ажаніцца і абзавесціся грамадкай дзетак.

В я д з ь м а р к а. Значыць, ты сустрэў Волата і сабраў ягонья слёзы? Чароўнае пітво падзейнічала?

Г а н ч ы к. Яшчэ як падзейнічала! Я нібыта ў іншым свеце апынуўся. (*Летуценна*). Я бачу колеры, якія раней не бачыў, чую гукі, якія раней не чуў, адчуваю пахі, якія раней не адчуваў... (*Спахніўшыся*). Дзякуй табе, бабуля за раду! Прасі якую хочаш узнагароду.

В я д з ь м а р к а (*усміхаецца*). Што ж, налі мне паўвядзерца чароўнага пітва.

Г а н ч ы к (*аж падскоквае*). Паўвядзерца?! А мне што застанецца? (*Стрымліваючы раптоўную злосць*). Але ж ты прыдумала, старая! Прасі нешта іншае

В я д з ь м а р к а. Не хвалойся, я пажартавала. Зрабі мне дамавіну на смерць.

Г а н ч ы к (*разгублена*). Але я не раблю цяпер дамавіны... Давай лепш змайструю табе шырокі, зручны ложкак. Царскі!

В я д з ь м а р к а. З кім мне на тым ложку спаць: са смерцю? (*Упарта*). Зрабі дамавіну.

Г а н ч ы к. Прабач, не магу... Баюся вяртацца да старога. А раптам я зраблю табе дамавіну і мне зноў мне зробіцца сумна?

В я д з ь м а р к а. Я пачакаю, Ганчык. (*Выходзіць з майстэрні*).

З’ява чацвёртая

Хатка вясковай знахаркі-вядзьмаркі. На сценах вісяць сушаныя зёлкі, на паліцах стаяць рознакаляровыя бутэлькі з адварамі і настоямі.

В я д з ь м а р к а ў акулерах схілілася над сталом і чытае некую вялізную кнігу.

В я д з ь м а р к а (*чытае на складах*). “Слеза – бесцветная, прозрачная, солоноватая на вкус жидкость, продукт особых желез, находящихся позади глаз, обмывающая глаза, предохраняющая их от засыхания, обильно выделяема я при некоторых физиологических или психических состояниях (при сильном, тяжелом и радостном переживании, при сильном смехе или кашле). Примеры из литературы: «Много слез горючих невинно я лила» (Лермонтов). «Слезы счастья душат грудь» (Блок). От горя и слез за эти годы Наталья Кирилловна постарела» (Толстой). (*Задумлива*). Пастарэла ад гора і слёз...

За дзвярыма чуваць нейкі шум, стук, тупат. Дзверы расчыняюцца, запыханы цясляр Ганчык уцягвае ў хатку свежазбітую дамавіну.

Г а н ч ы к. Вось твая дамавіна, старая! Толькі скажы, дзе мне знайсці Волата.

В я д з ь м а р к а. Рада цябе бачыць, Ганчык! (*Наіўна*). А што здарылася?

Г а н ч ы к (*злосна*). Што, што... Чароўнае пітво скончылася!

В я д з ь м а р к а. Вось бяда, дык бяда... А ты не ведаў, што ўсё ў жыцці раней ці пазней заканчваецца? Пітво, каханне, шчасце, нават... само жыццё.

Г а н ч ы к. Хопіць чытаць мне маралі, старая! Забірай дамавіну і кажы, дзе шукаць Волата. (*Разважліва*). Гэтым разам я не буду такім прастаком: вазьму з сабой два вялікія вядры!

В я д з ь м а р к а (*усміхаецца*). Хоць тры, хлопча. Толькі Волата ты больш не сустрэнеш.

Г а н ч ы к. Чаму гэта? (*Падумаўшы*). Ага, разумею: ты пакрыўдзілася на мяне і не хочаш дапамагчы?

В я д з ь м а р к а. Можа і пакрыўдзілася... Але не ў тым прычына, Ганчык.

Г а н ч ы к. А ў чым?

В я д з ь м а р к а (*сумна*). Няма больш на свеце Волатаў. Гэта быў апошні, і ён памёр.

Г а н ч ы к (*крычыць*). Хлусіш, ведзьма! Я табе не веру! Я знайду яго, вось пабачыш, знайду! (*Выбягае з хаткі, злосна ляснуўшы дзвярыма*).

В я д з ь м а р к а. Бедны хлопец! Што з ім цяпер будзе? (*Разглядае дамавіну*). А дамавіна ладная, хоць ты спаць у яе кладзіся!

З'ява пятая

На паляне ў дубовым гаі, дзе некалі было паганскае капішча. На паляне сядзіць Ганчык, абхапіўшы галаву рукамі, побач валяюцца два абернутыя парожнія вёдры.

Г а н ч ы к (*сумным голасам*). Дарэмныя мае шуканні: ні ў родных мясцінах, ні на чужыне не сустрэў я Волата. Відаць, праўду сказала Вядзьмарка: гэта быў апошні Волат на зямлі. Як цяпер мне жыць з уласнымі пачуццямі, зрокам, слыхам? Толькі Волаты здольныя былі ўбачыць сапраўднае хараство свету і зразумець яго. Людзі жывуць у сумным, бляклым, нецікавым свеце. Лепей бы мне было адразу ўтапіцца. (*Плача: спачатку ціхенька, потым наўзрыд*).

Нечакана як з-пад зямлі з'яўляюцца Гномы-Карузлікі з маленькімі блішчастымі вядзерцамі, спрытна збіраюць слёзы Ганчыка ў вядзерцы, тут жа п'юць нагбом, радасна крычаць, а потым, адставіўшы ўбок вядзерцы, бяруцца за рукі і пачынаюць таньчыць ды спяваць.

Ганчык сунімае плач, працірае вочы і са здзіўленнем назірае за дзіўнымі стварэннямі.

Г н о м ы-К а р у з л і к і (*спяваюць пісклівымі галасамі*):

Сонца свеціць, ветрык вее,
Кветка пахне-ружавее,
Птушак спевы-пералівы.
Ах, які наш свет шчаслівы!

Бурапеніць кроў у жылах,
Нам да скону танец мілы!
Сэрца у грудзях стучыць.
Ах, якая радасць жыць!

Назіраючы за танцам маленькіх стварэнняў і слухаючы іх бязладны спеў, Ганчык нечакаена пачынае гучна смяцца. Спалоханыя Гномы-Карузлікі хапаюць свае вядзерцы і разбягаюцца хто-куды, а цясляр усё заходзіцца смехам. З кожным імгненнем гэты смех робіцца ўсё больш шчырым, радасным і шчаслівым.

З'ява шостая

У майстэрні цесляра Ганчыка. Напяваючы вясёлую песенку, Ганчык нешта майструе з драўляных дошчак, колаў, слупкоў. Уваходзіць Вядзьмарка, са здзіўленнем прыглядаецца да Ганчыка і ягонага занятку.

В я д з ь м а р к а. Бог у помач, Ганчык!

Г а н ч ы к (*адарваўшыся на хвіліну ад працы, прыязна*). Дзень добры, бабуля!

В я д з ь м а р к а. Што тым разам майструеш: калыскі ці дамавіны?

Г а н ч ы к. Ні тое, ні другое: дзіцячыя цацкі.

В я д з ь м а р к а. Цацкі? (*Здзіўлена*). Няўжо ты ўсёткі знайшоў Волата? І ў цябе зноў ёсць чароўнае пітво?

Г а н ч ы к. І Волата не знайшоў, і чароўнага пітва не маю. Але хачу табе шчыра падзякаваць, бабуля.

В я д з ь м а р к а. За што? Ты ўжо не сумуеш, Ганчык?

Г а н ч ы к. Сумую калі-некалі. А калі-некалі -- радуюся. Затое я шмат чаго зразумеў.

В я д з ь м а р к а. Што ты зразумеў, цяляр?

Г а н ч ы к (*адклаўшы працу, разважліва*). Я зразумеў, што шчасце не толькі ў тым, каб браць, але і каб даваць. Не толькі ў тым, каб убачыць свет чужыма вачыма, але і каб адкрыць яго іншым. Што бласлаўлены той сум, з якога нараджаецца чужая радасць.

В я д з ь м а р к а. Ты гавораш як мудрэц, Ганчык. (*Недабразычліва*). Але ўся твая мудрасць вынікае толькі з таго, што ты малады і ў цябе ўсё жыццё наперадзе. (*Сумна*). А я старая, хутка лягу ў тваю дамавіну і ніхто мяне не пашкадуе. Хоць ты плач.

Г а н ч ы к (*са спачуваннем*). А ты паплач, бабулька.

Вядзьмарка сапраўды ўсхліпвае. Нечакана як з-пад зямлі з'яўляюцца Гномы-Карузлікі з маленькімі блішчастымі вядзерцамі, спрытна збіраюць слёзы Вядзьмаркі ў вядзерцы, тут жа п'юць нагбом, радасна крычаць, а потым, адставіўшы ўбок вядзерцы, бяруцца за рукі і пачынаюць таньчыць ды спяваць.

Г н о м ы-К а р у з л і к і (*спяваюць пісклівымі галасамі*):

Сонца свеціць, ветрык вее,

Кветка пахне-ружавее,

Птушак спевы-пералівы.

Ах, які наш свет шчаслівы!

Бурапеніць кроў у жылах,

Нам да скону танец мілы!

Сэрца у грудзях стучыць.

Ах, якая радасць жыць!

Назіраючы за танцам маленькіх стварэнняў і слухаючы іх бязладны спеў, Вядзьмарка з Ганчыкам пачынаюць гучна смяцца. З кожным імгненнем іхні смех робіцца ўсё больш шчырым, радасным і шчаслівым.

Эпілог

Ноч. Вядзьмарка жне палын
У прагорклым полі,
На далёкі чорны млын
Носіць у прыполе.

Неба зоркамі мігціць,
З шыбеніцы д'ябла
Мёртвы месячык вісіць,
Недаспелы яблык.

Ходзяць жорны хадуном,
Аж рыпіць каменне.
Пахне горкім палыном
Ведзьміна ўтрапенне.

Зварыць келішак пітва,
Развядзе крывёю:
Праясніцца брыдкі твар
Чыстаю СЛЯЗОЮ.

Налэнчуў-Люблін, ліпень 2020 г.